

מדינה פלשתינית – ההיבט הגיאוגרפי

ארנון סופר

ענייה, אך מדינות עניות יש למכביר בעולם, היא תהיה קטנטנה, אך מדינות קטנות ישנן רבות וגם קטנות ממנה בגודל האוכלוסייה.

ייחודה יבוא לה משום צורתה המוזרה – מדינה שיש לה שלושה חלקים – רצועת עזה, הר חברון, הרי שומרון. גבולותיה יהיו מן הסתם בלתי ברורים (ראה פרק גבולות). פיזור האוכלוסייה הפלשתינית טומן בחובו פוטנציאל לסכסוכים בין מדינה זו לישראל, ובינה לממלכת ירדן, עם השלכות גם על סוריה ולבנון.

יש לה היסטוריה מורכבת וסכסוך קשה ועמוק עם ישראל (גיאוגרפי, דתי, חברתי, לאומי, היסטורי וכלכלי – פערים מן העמוקים בתבל!) יש לה מערכת יחסים מורכבת ורגישה עם ממלכת ירדן, אך גם עם יתר מדינות ערב השכנות כמצרים, סוריה, לבנון, עירק והאחרות.

ייחודה בא לה לא רק בזכות צורתה, אלא גם בגלל השלכות הקמתה על ישראל בכל הנוגע לכלכלתה, חברתה וקודם כל ביטחונה.

מטרת מאמר זה להציג את מכלול המרכיבים הגיאוגרפיים (ורק הם) העלולים להשפיע על עתיד יחסיה של המדינה הפלשתינית עם ישראל ועל האפשרות שלה לעמוד על רגליה כמדינה יציבה בעתיד הרחוק.

מכיוון שגבולות המדינה שתקום אינם ברורים ונתונים לשינויים רבים, נניח לצורך הדיון במאמר זה כי גבולות הקבע שלה חופפים לקווי הפסקת האש מ-1949 בשינויים מזעריים בלבד (באזור לטרון, ובצפון ירושלים ודרומה) ומשמעות הדבר כי ירושלים המזרחית חוזרת לריבונות ערבית-פלשתינית.

אפשר גם להציג חלופה נוספת, כאשר ישראל מוסרת את כל בקעת הירדן למדינה הפלשתינית, עם מתקני התראה ומחנות צבא לזמן מוגבל, ומקבלת בתמורה פיסות קרקע גדולות באזור הקו הירוק המערבי. ירושלים תישאר בחלופה זו בידי ישראל, עם שיתוף פלשתיני כלשהו בשליטה על כמה חלקים בעיר.

ידתה של מדינה חדשה משליכה על אזרחיה החדשים אשר מחכים לאזרחות, על כל המשתמע מכך. לידתה משליכה על כל שכנותיה, אם במערכות היחסים הכלכליים, ואם במגעים לאורך קווי הגבול שהופכים לבינלאומיים וכפופים לדיני הקהילה הבינלאומית. זה נכון לגבי מים טריטוריאליים, חופש שיט, תנועה, זכויות באוויר ובמעמקים. זהו מצב משפטי שונה מכל מצב קודם כמו כיבוש, ואוטונומיה בכל צורה.

למדינה יש מערכות קשרים בינלאומיים ובין היתר הזכות לכרות בריתות צבאיות, וכלכליות.

בקיצור, מדינה איננה אוטונומיה, למדינה אין נכסים כדי להעניש רוצח או טרוריסט, אלא אם כן המדינה מתפוררת, והדברים ידועים בלבנון, בעירק או בבוסניה-הרצגובינה.

לידתה של מדינה פלשתינית היא כנראה תהליך בלתי נמנע לאור המציאות המתפתחת בארץ-ישראל המערבית עד לרגע כתיבת מאמר זה.

הדבר יכול להשתנות רק אם יתרחש מהפך גיאופוליטי דרמטי שישנה את המהלך ההיסטורי הזה. ייתכן כמובן הסדר ארוך-טווח בין ישראל לרשות הפלשתינית ללא הכרזה על מדינה, או חזרתה של ירדן לתמונה כשותף מלא בהסדר, או אם חס וחלילה יקרה אסון למדינת ישראל שיהפוך את כל ארץ-ישראל המערבית למדינה אחת ובשם חדש...

מדינה פלשתינית לא תהיה עוד מדינה ככל המדינות שנולדו בחמישים השנים האחרונות בעולם. היא תהיה מן הסתם אחת המדינות המוזרות והבעייתיות. היא תהיה

פרופ' ארנון סופר מלמד בחוג לגיאוגרפיה ועומד בראש הקתדרה לגיאוגרפיה באוניברסיטת חיפה. המחבר פרסם עבודות רבות בסוגיית המיעוטים בישראל, דמוגרפיה, גיאוגרפיה של המזרח התיכון וגיאוגרפיה צבאית. עבודתו: "פיזור אוכלוסייה – אתגר ציוני מחודש ליוכל הבא" ראתה אור כנייר עמדה מס' 42 של **מרכז אריאל למחקרי מדיניות**. א"ס פרסם בגיליונות קודמים של **נתיב**.

כל חלופה אחרת תביא לסיבוכים מכפילי בעיות. להלן רשימת הסוגיות הגיאוגרפיות המתעוררות עם הקמתה של מדינה פלשתינית:

- מידת האפשרות לתחם גבולות קבע בין שתי המדינות ולתת לתיחום זה תוקף מעשי.
- קיומם של פרוזדורים בין חלקי המדינה החדשה.
- האפשרות להבטיח את פירוזה של המדינה החדשה בעוד יש לה שליטה מלאה על נמלי האוויר, הים והיבשה שברביבונותה.
- האם יש למדינה הפלשתינית "מרחב מחייה" כיום ובעתיד, כך שלא תהווה איום על ישראל?
- מהו מעמד מקורות המים המשותפים כיום לישראל ולפלשתינים עם הקמתה של מדינה פלשתינית?
- כיצד יטופלו הבעיות האקולוגיות שיתעוררו בין ישראל למדינה החדשה?
- מהן ההשלכות של מדינה פלשתינית על ערביי ישראל?
- מהם התהליכים החברתיים והכלכליים שיתרחשו בישראל עם הקמתה של מדינה פלשתינית?

הבעיות שנוכרו יידונו במאמר.

ישנן סוגיות נוספות שלא יידונו במאמר זה כמו:

- תפקודה של בירה חדשה במרחב ירושלים. מסירת מזרח ירושלים, כולל הר הבית, למדינה הפלשתינית תפתור לכאורה מקצת הבעיות, אך כנראה שהדבר איננו ישים מסיבה פוליטית. גם במצב כזה תישאר העיר כהר געש פעיל.
- סוגיית פרוזדורי האוויר של ישראל במרחב האווירי של המדינה החדשה (חיל-האוויר והתעופה האזרחית) – ברצון טוב משני הצדדים סוגיה זו היא מינורית, במצב של סכסוך מתמשך היא עלולה להיות הרת אסון.
- תנועה חופשית של אנשים וסחורות בין שתי המדינות – לכאורה עניין פעוט, אך יש בו כדי לחסל את המדינה היהודית מבחינה דמוגרפית, חברתית, ואיכות חיים בעתיד.
- עלייה לרגל למקומות קדושים – נושא זה מתגמד לעומת מכלול הנושאים המחכים לפתרון.

תיחום גבולות בין ישראל למדינה הפלשתינית

תנאי ראשון לקיומה של מדינה נורמלית הוא תיחומה בגבולות מוכרים, מוגדרים ושמורים, שאם לא כך מדינה איננה יכולה לממש את "האני מאמין" שלה, כלומר, לאכוף את ריבונותה. ישראל סובלת מאי קיומם של גבולות קבע מוכרים, מוגדרים ושמורים כבר 50 שנה, והתוצאות ידועות וכוואבות.

המדינה הפלשתינית, אם תקום, תימצא במצב דומה לזה של ישראל. קשה להניח שניתן יהיה להתוות גבולות שיוכרו על-ידי שני הצדדים, או שניתן יהיה להגן עליהם ולאכוף את החוק משני צדיו של גבול זה.

ראשית, ארץ-ישראל המערבית קטנה בשטח ומאוכלסת כיום ב-9 מיליון נפשות בערך, ובתוך 15-20 שנה תגיע לאוכלוסייה של 15-18 מיליון נפשות ותהיה לאחד המקומות הצפופים בעולם. אם נניח שכל האוכלוסייה הזו תצטופף בעיקר בחבלים היסטוריוניים והצחיחים למחצה של הארץ, הרי הנתונים יהיו חמורים פי שניים בדיוק.

במציאות כזאת, יישובים יהודיים וערביים, או חממות חקלאיות יהודיות וערביות, יגעו אלה באלה משני צדי הגבול, וקשה לראות קו גבול שמור ומתפקד במציאות כזאת (ראה את הסעיף על ערביי ישראל). פתרון אפשרי רק אם תוקם "חומת ברלין" באמצעים ובאינטנסיביות השמירה שנקטה שם (דבר שאינו בריבוע לכל אורך התווך, ובוודאי לא באופי האוכלוסיות כאן).

בכל תוואי שיוחלט עליו (חלופות א' ו' והגרועים יותר) יהיה צורך בפרוזדורים רבים (להלן סעיף פרוזדורים). בכל מקרה, קווי הגבול יימתחו על פני מאות קילומטרים ונקבל תוהו ובוהו של קווים. מסובך במיוחד יהיה המצב בירושלים, על-פי כל מודל שיוחלט עליו, משום ששם לא ניתן לקבוע גבולות ברורים שניתן לשמור עליהם.

דוגמה למציאות סבוכה כזאת הוא קו הפרדה הצפוי בין הר-הבית המוסלמי לרחבת הכותל המערבי, הפרדה שהיא בת 2-3 מטרים בלבד! כך גם בין הרובע היהודי לרובע המוסלמי, וכך בין שכונות שונות בירושלים או במשולש הקטן.

בסך הכול ישנם בירושלים כיום כ-400 כבישים ודרכי גישה בין העיר לתחומים הפלשתיניים. קשה להעלות על הדעת שניתן לסגור מציאות כזאת.

לקשיים בתיחום הגבולות יש להוסיף את החשש מקריסת מערכות התחבורה בישראל ובשטחי המדינה הפלשתינית. קריסה זו תחייב פתרונות חדשים ומקוריים על מנת לסייע לשני העמים, וכביש 8 הוא דוגמה לכך. זהו כביש שתחילתו בבית-שאן וסופו באזור ערד, והוא עובר בחלקו בשטחי המדינה הפלשתינית (לפי חלופה ב') ובחלקו בישראל. כביש זה אמור לשרת את שתי האוכלוסיות. כיצד יוצרים גבול במציאות כזאת? מצב כזה נמצא גם בכביש 6, בין באר-שבע לירושלים ועוד. בארץ קטנה, עם גידול אוכלוסייה כה גבוה ועם רמת מינוע העולה בהתמדה, אין שום משמעות לגבולות פורמליים ולהפרדה; המציאות בשטח היא שתנצח.

אם נוסיף למציאות שתוארה את פני הדברים באזורי המגורים של ערביי ישראל, ברור כי נעמוד בפני מציאות קשה כאשר תיכון מדינה פלשתינית שתצצה לממש ריבונות, ובעיה לא פחות קשה ממתנה לישראל שתצצה אף היא לאכוף ריבונות במשולש, בנגב הצפוני ובירושלים. אם כיום מדובר בגנבות בסדרי גודל של עשרות אלפי כלירכב בשנה, ונוסף על כך מאות טרקטורים ותוצרת חקלאית, יש להניח שמגמה זו רק תגבר.

בשנות החמישים והשישים היו גם מעשי שוד אלים ורצח, והשמות של המתנכלים התחלפו עם השנים מ"מסתננים", ל"מחבלים", ל"פידיאיונים", פורצי גדר וגנבים סתם.

מכיוון שהספר הישראלי מרוחק במטרים ספורים בלבד מן הלבנה הישראלית (מקלקליה לכפר-סבא, שהיא הקצה המזרחי של גוש דן, המרחק הוא כ-1,000 מ' בלבד!) יש

להניח שטרור, תקריות ופעולות ענישה משני הצדדים יהפכו את חיי הספר והלבה הישראליים לבלתי-נסבלים. בניגוד לשנות החמישים, יש להניח שהפלשתינים יפעילו את נשקם (החוקי והלא חוקי) נגד כל פעולת ענישה ישראלית, מה שלא קרה בתקופת השלטון הירדני בשנות החמישים.

כך או כך, הגבול שאמור לתחם את שתי המדינות יהיה מקור לסכסוכים בלתי פוסקים, ויהיה גורם עיקרי בהידרדרות היחסים בין השתיים, עם השלכות קשות על קיום הסדרים שונים החיוניים לשתייהן.

מרחב המחיה של המדינה הפלשתינית

המושג "מרחב מחיה" נמצא בשימוש רב אצל ביולוגים ואקולוגים זה 200 שנה, אך קשור גם בתפיסה הנאצית, הטוענת לכיבוש שטחים ממזרח לגרמניה כדי שישמשו כאסם התבואה הגרמני. למרות האמור, זהו מושג לגיטימי לבירור, משום שהמדינה הפלשתינית דלת משאבים בצורה ניכרת, מאוכלסת במיליונים רבים של בני-אדם ועם תשתית כלכלית דלה כבר מלכתחילה. מדינה כזאת חייבת לשאול עצמה אם תוכל לעמוד על רגליה בהווה או בעתיד הנראה לעין, שאם לא כן, פועל-יוצא מחוסר מרחב מחיה סביר יהיה פעולות לחמה להגדלת המרחב. כך מתנהגים בעל-חיים וכך מתנהגים בני-אדם במצוקה. הגירת אוכלוסייה לאזורים שכנים והתנכלות לאוכלוסייה שכנה על-ידי גבולות וטרור הם דברים ידועים בכל ההיסטוריה האנושית ועד לימים אלה.

מול טיעון זה אפשר להביא טיעון הפוך, ולומר ששטח המדינה הפלשתינית יהיה דומה לזה של הונג-קונג, טריטוריה שפרחה ושגשגה במאה השנים האחרונות למרות שהיא מאוכלסת ביותר מ-6 מיליון נפשות. כל מה שצריך על מנת להביא את אוכלוסיית המדינה החדשה למצבה של אוכלוסיית הונג-קונג הוא התנאים הבאים: מעבר מהיר מתרבות חקלאית לתרבות עירונית-תעשייתית. זה מחייב חינוך טכנולוגי, בניין תשתית לאומית מתאימה והשקעות הון אדירות במדינה החדשה על מנת לזרז תהליכים. הונג-קונג שימשה, בין היתר, מרכז מסחרי פיננסי, ויש לקוות כי כך יקרה במדינת פלשתינא היום שבת בצומת חשובה של העולם הערבי ועם פנים למערב.

על הממשלה הפלשתינית תוטל חובה לצמצם את המנגנונים הביורוקרטיים שהוקמו, ובעיקר הביטחוניים, כדי לייעל את המערכות הכלכליות.

יהיה צורך בפיתוח ענף התיירות, ויש להכין את המשק לקראת התפתחות כזאת. כל זה יבוא על חשבון צמצום החקלאות, שמיצתה עצמה באזור זה של העולם.

לכאורה, יש רצון טוב מצד הקהילה הבינלאומית העשירה לסייע לארץ זו, וכסף רב עדיין ישנו במפרץ הפרסי. כמובן שטענה נגדית זו נראית סבירה ומתבקשת, נותר רק לבדוק אם היא בת-ביצוע.

במציאות, האוכלוסייה הפלשתינית מתרבה בשעורים של 3-4 אחוזים בשנה, דבר שמחייב שיעורי צמיחה כלכליים של כ-4-6 אחוזים ויותר בשנה על מנת להתגבר על הריבוי הטבעי ולקדם את המדינה. זוהי משימה כמעט בלתי-אפשרית. בינתיים השחיתות התפשטה בקרב המנהיגות

השלטת וההמונים אינם זוכים גם למקצת הכסף הזורם לישות הפלשתינית. מציאות זו לא תשתנה, מן הסתם, גם אחרי הקמת המדינה החדשה. וכל זה עוד בטרם הוחל במימוש "זכות השיבה", שרק תכביד על תהליכי השיקום.

בכל מקרה, מהפך כלכלי-חברתי ידרוש שנים רבות, ונשאלת השאלה – שבדרך כלל מתעלמים ממנה – מה יקרה בתקופת הביניים? בתקופה זו תסבול ישראל ממכת גבולות, מאלימות מכל הסוגים, ומאי-שקט במדינה החדשה שידחוף אנשים להגר לישראל ויגביר הלחץ עליה. תגובות-נגד ישראליות, כלכליות וצבאיות, יפגעו בהליכה לקראת הפיתוח.

אם נקבל את חלופה ב', שפירושה מסירת בקעת הירדן לפלשתינים תמורת הרחבת הי"מותניים הצרים", יקבלו הפלשתינים לכאורה שטחי חקלאות רבים בבקעת הירדן, אך אלה לא יוכלו לשנות הרבה את מבנה המשק הפלשתיני. רוב העובדים הפלשתיניים יאלצו לחפש מקומות עבודה בישראל וימשיכו לדרדר את החברה הישראלית כתברה נצלנית. ההכבדה על ישראל תבוא גם מכיוונים נוספים:

ראשית, מיליוני פלשתינים יתגוררו סמוך לגבול ישראל, וככל שמצבם הכלכלי יורע, יגבר הלחץ שלהם להיכנס לישראל לשם גבולות ולשם מגורים.

שנית, המיליונים שיתגוררו סמוך לגבול ויעברו בו חוקית ובלתי חוקית יסייעו במחיקת הגבול באופן פורמלי ומעשי. בעבר הקרוב (עד האינתיפאדה) עברו מאות ואלפי פלשתינים להתגורר בפרברי עוני בגוש דן ובמקומות אחרים, ומן הסתם תופעה זו תחזור שוב אך ביתר עצמה. תלות גוברת זו של הפלשתינים בישראל תיצור מנוף למשיכתם להתגורר סמוך לגבול והתופעות המתוארות רק תתחזקנה.

פרוודורים – כל עוד קיימים יחסי מדינה (ישראל) ואוטונומיה (פלשתינית) הרי הקמת פרוודורים (מעברים בטוחים) היא בעיה פנימית מבחינת החוק הבינלאומי.

עם הקמתה של מדינה יהיו היחסים שונים ומעוגנים במשפט הבינלאומי, שבו ישנם כללים ברורים בנוגע לפרוודורים, ובעיקר בנוגע לתנועת סחורות ואנשים ממדינה ללא מוצא לים אל הים, דרך שכנותיה.

הניסיון הבינלאומי בסוגיה זו בעייתי, ואם ישנם מעברים בין שויץ לנמלי איטליה או בין אוסטרליה לחופי ים, הרי מדובר במדינות שרמת חייהן כמעט זהה ולתושבי הארץ היבשתית אין תביעות טריטוריאליות לארץ הימית. לא כך המצב בין ישראל לפלשתינא; כאן הפערים הכלכליים גבוהים ועומדים על יחס של 1:12, והפערים האחרים – הדתיים, הלאומיים והחברתיים – עמוקים, נוסף על זיכרונות היסטוריים קשים וטריים.

בהנחה של חלופה א' – שיבה לקר-הירוק – יהיו בארץ-ישראל שני פרוודורים מרכזיים: האחד בין עזה להר חברון, והשני בין עזה להרי שומרון. נוסף על כך יהיה צורך בכביש עוקף ירושלים (שיעבור מן הסתם במזרח העיר) על מנת לחבר את הר חברון להרי שומרון (בסך הכול שלושה פרוודורים). אם נאמץ חלופה של עיבוי מישור החוף, יהיה צורך בעשרות פרוודורים בין המדינה הפלשתינית לכפרים שיישאו בישראל (קלקיליה, חבלה, קפין...) וכך בין ישראל ליישובים יהודיים מצדו השני של הגבול. סכסוכים בכל הנוגע לזכויות טריטוריאליות על צירים אלה הם בלתי-

נמנעים, וישראל תהיה מדינה ששני פרוזדורים מרכזיים יחתכו אותה, ברוחב שעדיין לא ברור (סופר, 1988).
אם נקבל את החלופה ההיפותטית של תכנית ממשלת ישראל ("יתכנית אלון פלוס") יהיו בארץ-ישראל המערבית מעל 20 פרוזדורים, שמשמעותם שתי מדינות שהן אחת, ללא יכולת הפרדה ביניהן.

פירוזה של מדינה פלשתינית

בית דובר בצורך לפרוז את המדינה החדשה מנשק התקפי ובצורך למנוע ממנה לכרות בריתות הגנה או בריתות צבאיות עם המדינות הערביות או כל מדינה אחרת בעולם.

כל עוד שולטת ישראל על כל הכניסות והיציאות של הישות הפלשתינית, יש להניח שניתן יהיה למנוע הברחת נשק התקפי לתחומי עזה ויו"ש (באופן חלקי בלבד) וכך גם לגבי יועצים צבאיים ומחבלים למיניהם.

הקמת מדינה פלשתינית תשנה את התמונה מן הקצה אל הקצה, משום שהקהילה הבינלאומית לא תאפשר פגיעה בריבונותה של מדינה, הכוללת גם בזכותה למים טריטוריאליים משלה: יחול איסור טוטלי על חיפושים באניות הנכנסות ויוצאות מנמל עזה ועל תנועת מטוסים לנמל-התעופה בדהנייה. טועה מי שחושב שישראל תעשה בנמלים אלה את מה שהיא עשתה ועושה בנמלי צור וצידון. משמעות הדבר שלא תהיה לישראל שליטה על מה שיוכנס למדינה החדשה, בין אם מדובר בנשק התקפי כבד או קל, או בהברחת אנשים. אין גם ערך מעשי להסדרים, להסכמים ולהתחייבויות, כי ניתן יהיה לעקוף אותם בנקל. המשמעות של פירוז מוטלת בספק, מלבד מניעת כניסתו של צבא רשמי זר לשטח מדינה זו, כשבדי ישראל יהיו הכלים למנוע זאת. מאידך גיסא, החדרת יחידות צבא מצריות לרצועת עזה, למשל, במסווה של סטודנטים ויועצי חקלאות, תוכל להיעשות בקלות מרבית*.

ערביי ישראל

לפי הניסיון באזורי עולם אחרים, סמיכותו של מיעוט לאומי לגבול בינלאומי, כאשר בצדו השני מתגוררים בני אותו הלאום, מזמינה בעיות מכל הסוגים. מציאות זו מזמינה לחצים אירדנטיים (ראה טירול, בוסניה, קוסובו, קורדיסטן, צפון אירלנד, קשמיר, חבל הסודטים בזמנו). מציאות כזאת מזמינה שאיפות התבדלות, קשרי מסחר חוקיים ולא חוקיים, סיוע לאנשי עולם תחתון, טרור ואף גרילה (בחבלים שנוכרו, הדברים קרו, קורים ויקרו).

במציאות הישראלית מתגוררת אוכלוסייה בת רבע מיליון מוסלמים סמוך לקו הירוק, מאום אל-פאחיס ובונותיה בצפון עד כפר קאסם בדרום. במספר מקרים נוצרו רצפים של יישובים משני עברי הגבול, כמו בענין – אום אל-פאחיס, ברטעא, בקעה אל-עירביה-נזלת עיסה-בקעה א-שרקיה. כיום מתחברת גיט לזיתא, מרגיה נושקת לשוייכה, וטייבה – לפרעון-אירתה-טול-כרם.

סביב באר-שבע מתפתחת מגמה דומה, כאשר הבדווים של ישראל, המונים כיום מאה אלף תושבים, מתקרבים

פיזית ליישובי הר יהודה. אך העיקר הוא לא דווקא מצד הפיזי, אלא בקשרי נישואין (כשליש מכל ילדי הבדווים בנגב הצפוני הם ילדי אימהות פלשתיניות מדרום הר חברון או מעזה). הקשרים הם כלכליים וחברתיים, וקיים שיתוף-פעולה נרחב בתחום הפשע וסיוע על בסיס לאומי.

מציאות זו, המשתרעת על חלקים נוספים של קווי ההפרדה הצפויים בין ישראל למדינה הפלשתינית, מבטיחה חיכוכים מתמידים, אך מציאות כזו תתרום בעיקר לטטטושו של כל קו פורמלי שיוחלט עליו (למעלה).

סוגיה אחרת שיש להביא בחשבון היא התהדקות הקשר בין שתי האוכלוסיות משני צדי הגבול ברמה הלאומית-פוליטית, ולכן יש לצפות ללחצי אירדנטה, מחד גיסא, ולהתערבות של מנהיגי האוכלוסייה הזאת בפוליטיקה של שני הצדדים, מאידך גיסא, והדברים צריכים להדאיג את ממשלת ישראל.

מים, ביוב ובעיות אקולוגיות

הקמתה של מדינה פלשתינית תשנה את אופי הדיון על עתיד מי התהום בהרי יהודה ושומרון. בעבר ובהווה שלטה ישראל ושולטת על מי האקוויפרים שמתחת להר, ואף מנצלת את מרביתם: לפני מלחמת ששת הימים באמצעות מעיינות ראש העין ומספר קידוחים, וכיום – בעזרת עשרות קידוחים ומעיינות. מתוך 600 מיליון מ"ק מים, שהם פוטנציאל האקוויפרים בהרי יו"ש, כ-400 מיליון מ"ק מועברים לצריכה בישראל, ומשמשים בעיקר לצורכי שתייה.

בשלב זה של הסכמי אוסלו, ניהול משק המים נמצא בידי ישראל, אך בשיתוף הדוק עם הפלשתינים. כשתקום מדינה פלשתינית "ישתנו כללי המשחק". המדינה החדשה תדרוש – ובצדק – לקבל לידיה ריבונות מלאה על כל משאביה מתחת לאדמה ומעליה – דהיינו, גם ריבונות באוויר. קשה להניח שישראל תצא למלחמה בעבור כמה מטרים מעוקבים של מים, והיא תתבקש לחפשם במקומות אחרים (התפלה!).** יש גם להניח שממשלה פלשתינית תדרוש להעביר עודפי מים משומרון ומחר חברון לעזה הצמאה, באמצעות צינור שיעבור במקביל לכביש הפרוזדור. זהו תהליך צפוי, ואחריו יבואו גם דרישות להעברת דלק וקווי חשמל, ויהיה צורך להרחיב את הפרוזדור.

סוגיה אחרת קשורה בשימוש הרב במים לאוכלוסייה המונה 2.5 מיליוני נפשות בהרי יו"ש בעוד עשור. אוכלוסייה זו תייצר ביוב רב, שחלקו יחלחל למי התהום וחלקו יזרום בנחלי הארץ ויגיע למדינה שבתחתית אגן הניקוז, דהיינו: ישראל. מדובר בנחל קישון, בנחל חדרה, בנחל אלכסנדר, בירקון ובנחל שקמה. בצד המערבי של הארץ, וכך לגבי הסתנה ומעיינות הגלבו, בצד המזרחי של הארץ.

יש גם להניח שאוכלוסייה השייכת לעולם המתפתח תתקשה לטפל בסוגיה זו, ומניעת הזיהום תיפול למעמסה על מדינת ישראל.

סוגיות דומות צפויות בנושא האשפה וזרימת החול לאורך חופי עזה-ישראל. עם הקמת נמל בעזה ודורבנות נוספים שייכנסו לים, ייעצר מעט החול שעדיין זורם מדרום

* זכורה עדיין החדרתן של יחידות מובחרות של הצבא הנאצי לנוווגיה ב-1940, ערב הפלישה, במסווה של תיירים תמימים (המערכת).

** ראה את מאמרה של מלסם מיפטייר-באק בגיליון זה, על הזרמת מים אפשרית מתורכייה לישראל, כחלק מתרומתה האפשרית של תור-כיה לתהליך השלום (המערכת).

לצפון. יש חשש לזיהום הימים (ים-המלח והים התיכון) אם כי תרומת ישראל לזיהום אינה קטנה משל האחרים.

המדינה הפלשתינית – השלכות על החברה בישראל

הקמת מדינה פלשתינית "בבטן הרכה של ישראל" חייבת להיות טראומטית, ויהיו לה השלכות על כל מגזרי החברה בישראל. ראשית, בהקמתה של מדינה כזאת יבוא משבר אידיאולוגי קשה בגלל אבדן הארץ, ובעיקר של חבל ארץ ששימש ערש העם היהודי. יהיה משבר אידיאולוגי משום שכל החלומות, ומעשה ההתיישבות הציוני על-ידי כל ממשלות ישראל בהרי יו"ש יבוא לקצו, גם אם יעטפו את הקץ הזה בעטיפות נאות כאלה ואחרות. קשה לראות חברה אידיאולוגית בישראל לאחר שהחלום הזה יתנפץ. ישראל תהיה עוד מדינה קפיטליסטית צינית, אבל במקומה הגיאוגרפי היא לא תוכל לשרוד כך יותר משנים ספורות.

לעניין אידיאולוגי זה יתוספו תופעות ברורות בשטח: התערערות אזורי הספר הישראלי, שיהיה פגיעים לגנבות גוברות, לטרור, למתחים יומיומיים בכל פרט ופרט, אי-ביטחון בתנועה על כביש חוצה ישראל, סכנה לפרוודור האנגריה של ישראל שיהיה סמוך לגבול, מרדפים אחר גנבים ומחבלים ייעצרו על קו הגבול, ובעצם ביטחון ישראל יופקד בידי ממשלת המדינה הפלשתינית.

ערביי ישראל קוראים את התמונה, ולא במקרה אינם קוראים עוד לעצמם "ערביי ישראל", אלא "ערביי פלשתין המתגוררים בישראל". בשלב הבא נשמע יותר ויותר דרישה להפוך את ישראל ל"מדינת כל אזרחיה", על חשבון "המדינה הציונית-יהודית", ובצדק! אם אין ציונות, אם אין עבר, אם אנו דומים לכל מדינות העולם, אין כל מניעה לעשות עוד צעד בכיוון זה, ולהיות מדינת כל האזרחים, ולא דווקא מדינה יהודית.

התליכי אירדנטה צפויים מאוכלוסייה זו בשלב כלשהו בעתיד, תחילה בדרום הבדוי ואחר כך ב"משולש הקטן". כמובן שהצפת ישראל בעובדים ערביים תפגע כבעבר באושיות החברה היהודית וזו תמשיך ותידרדר. אי-אפשר לא להביא בחשבון שעם התגברות החיכוכים בין שתי המדינות, יכול מטח קטיושות מאי-שם בשטחים לרדת על תחנת הכוח "רוטנברג", או על "מרכז עזריאלי" בתל-אביב. האם ישראל תגייס אוגדות שריון כדי להיכנס לשטחי מדינה זו בתגובה? התשובה היא אחת – בשום אופן לא.

סיכום

הקמת מדינה פלשתינית היא תהליך בלתי-נמנע כנראה, ההולך ומתמשש. יש תקווה שמנהיגות אחראית במדינה החדשה תעשה הכול לקדם אינטרסים לאומיים, ותרצה לקיים קשרים ידידותיים עם שכנתה החשובה – ישראל.

מאידך גיסא, ניתחנו מספר רב של מצבים, פועל-יוצא של נתונים גיאוגרפיים קשים וגם אחרים שלא נדונו כאן, אשר מבטיחים הרבה חיכוך ועימותים, וגרוע מכך התפתחות תהליכים הרי-אסון למדינה היהודית- ציונית. ככל שהעוני ישרור במדינה החדשה, תספוג ישראל את כל תסכוליו – בגנבות, בהברחות ובהגירה בלתי-חוקית, והחיים יהיו בלתי-נסבלים לכל אורך הגבולות – מהספר ועד ללבה הישראלית.

ישנה אופוזיציה גדולה ואידיאולוגית במדינה הפלשתינית בגבולות שתקבל, אופוזיציה שאינה מקבלת את ישראל מסיבות דתיות ולאומיות, וזו תרכב על גלי העוני כדי להסית, לפגוע ולהרוס את כל החיובי שייבנה.

ישנם גם תהליכים היסטוריים, כמו הגידול הדמוגרפי בצד השני, שיגביר את הלחץ על גבולות ישראל. בעוד פחות משני עשורים יהיה רוב ערבי בארץ-ישראל המערבית – 6.7 מיליון ערבים מול 6 מיליון יהודים! וישנם תהליכים בקרב ערביי ישראל שיורזו את התליכי הקריסה הישראלית. ההתעצמות הצבאית והצבאית למחצה של המדינה החדשה, עם השליטה המוחלטת על נמלי עזה ודהניה, יקנו למנהיגות מדינה זו אופציות חדשות שיופעלו נגד ישראל כאשר יתערערו היחסים, ויהיה גם צורך להסב תשומת לב ההמון העני והמתוסכל ליעד אחר...

לישראל מחכה אפוא תקופת דמדומים ארוכה של תקוות לשלום, עם חיכוכים וחרחורי מלחמה, ותקופת אי-יציבות אשר תשרת בעיקר את העולם הערבי והפלשתיני ותפגע קשות בחברה הישראלית.

אם נוסיף על כך את המשבר האידיאולוגי הצפוי לישראל עם הקמת המדינה הזאת, ואת הקשיים האוביקטיביים הצפויים בישראל בלי קשר למדינה הפלשתינית, כי אז לפנינו תחזית עגומה למדי המחכה למדינת ישראל.

מנינו את הסכנות הצפויות ממדינה פלשתינית, אך האם יש גם פתרונות אחרים לתהליך המתואר? אין בשורות של "אחרית הימים" שכולן שלום, אך יש מה לעשות, ועל כך במאמר אחר ■

יש לקחת עכשיו מה שניתן, ולאחר מכן לקחת את השאר, עד שנקבל לידינו את כל שטחי פלסטין שתחת הכיבוש של האויב הציוני. אש"ף מחויב לשחרורה של פלסטין כולה, אך עלינו להבין שיש לנוע יד ביד עם הלגיטימיות הבינלאומית למאבק הפלסטיני. את המטרה הקדושה יהיה עלינו להשיג בשלבים.

השייחי' עבדל חמיד אל סאייחי'
(יו"ר המועצה הלאומית הפלשתינית)